

УДК 378.937

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.70-1.41>**О. О. Драгомирецька**аспірант кафедри педагогіки
Ізмаїльського державного гуманітарного університету,
старший викладач кафедри мовної підготовки
Центру підготовки спеціалістів для зарубіжних країн
Одеської державної академії будівництва та архітектури

ВИКОРИСТАННЯ ФАКТОРУ ІНШОЇ КУЛЬТУРИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ТА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЇУ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ

Статтю присвячено дослідженню впливу полілінгвокультурного середовища на навчальний процес студентів-іноземців будівельних спеціальностей в Одеській державній академії будівництва та архітектури (ОДАБА). Обґрунтовано необхідність урахувати особливості міжкультурної комунікації під час навчання студентів-іноземців соціокультурній та комунікативній компетентностей на прикладі навчальних груп, які складаються із представників Марокко, Туреччини, Туркменістану та Китаю.

Проаналізовано використання фактору іншої культури, що грає важливу роль у забезпеченні навчальної та повсякденної комунікації. Визначено, що склад груп впливає на якість сприйняття нового навчального матеріалу групами. Виявлено, що для організації навчального процесу доцільним є поділ студентів на групи за мовним принципом. У разі наявності полілінгвокультурного середовища суттєво ускладнюється сприйняття нової мови всіма учасниками групи та вповільнюється процес навчання. У групах, де не тільки студенти володіють мовою-посередником, яка використовується як опорна, але й викладач знає декілька мов та орієнтується в системі рідної мови іноземців, засвоєння мови відбувається більш ефективно. Визначено успішні та неуспішні комунікативні акти, учасниками котрих були студенти під час їх перебування та навчання в Україні. У статті наведені життєві ситуації, в які потрапили студенти через недосконале володіння мовою країни навчання та недостатнє знання місцевих соціокультурних особливостей. Проаналізовано причини труднощів, котрі завадили ефективній комунікації і призвели до негативного результату спілкування.

Запропоновано рекомендації щодо організації навчального процесу в полілінгвокультурному середовищі з метою зниження ризику виникнення неприємних ситуацій, непорозумінь та для оптимізації комунікації.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, комунікативні невдачі, студенти-іноземці, полілінгвокультурні групи, організація навчального процесу.

Постановка проблеми. Абітурієнти-іноземці, занурюючись у нове лінгвокультурне середовище, передусім стикаються з гострою необхідністю опанувати мову, якою в подальшому буде відбуватись їхнє навчання спеціальності. У зв'язку з цим перший рік свого перебування у країні іноземці навчаються на підготовчому відділенні з метою досягти базового рівня володіння мовою, що дає їм можливість через рік вступати на обрану спеціальність.

Актуальність поданого дослідження визначається необхідністю враховувати культурні особливості студентів-іноземців та їх відмінності від української культури у процесі навчання.

Викладачам мови необхідно паралельно знайомити студентів із традиціями та культурою людей, які говорять мовою країни приймаючої культури [1–2]. Однак цьому аспекту не завжди приділяють увагу, тому в іноземців виникають труднощі розуміння і взаємодії в іномовному середовищі.

Зрештою, знайомство з особливостями комунікації в іншій культурі відбувається поза межами навчального процесу, тобто студенти навчаються на своїх помилках [3]. У зв'язку з цим є необхідним навчання студентів особливостям міжкультурної комунікації з метою уникнення непорозумінь, які можуть виникнути під час комунікації іноземною мовою [3–5].

Мета статті. Мета статті полягає в тому, щоб визначити успішні та неуспішні комунікативні акти, учасниками котрих були студенти-іноземці під час їх перебування та навчання в Україні, запропонувати можливі варіанти побудови навчального процесу для зниження ризику виникнення неприємних ситуацій, непорозумінь та для оптимізації комунікації.

Завдання статті: проаналізувати роль фактора іншої культури в забезпеченні успішності чи неуспіху комунікативних ситуацій за участі

представників різних лінгвокультур у навчальній та повсякденній комунікації на прикладі навчання студентів-іноземців з Марокко, Туреччини, Туркменістану й Китаю в Одеській державній академії будівництва та архітектури (ОДАБА).

Для досягнення мети в роботі були використані емпіричні (опитування у вигляді бесіди, спостереження, опис) та теоретичні (аналіз, індукція) методи дослідження. За допомогою емпіричних методів були визначені основні проблеми, котрі виникли під час міжкультурної комунікації студентів-іноземців. За допомогою теоретичних методів були проведені аналіз та систематизація отриманих даних.

Виклад основного матеріалу. Диференційований підхід до формування навчальних груп дозволяє проводити заняття в більш комфортних для студентів умовах, що і собі впливає на сприйняття та засвоєння мовної компетенції. Науковці підкреслюють, що під час формування груп є доцільним урахувати рідну мову та країну походження студентів. Саме за цих умов процес вивчення мови відбувається більш ефективно [6]. Іншим підходом до організації навчального процесу є розподіл студентів однієї групи на підгрупи залежно від інтересів та рівня володіння мовою. Дослідники правомірно акцентують на тому, що в таких групах поліпшуються фонетичні та лексико-граматичні навички студентів [7]. Диференційований підхід з урахуванням особистих особливостей студентів на практиці показує позитивний результат.

Важливим етапом роботи викладачів є виявлення та аналіз чинників, котрі перешкоджають опануванню мовою студентів-іноземців у процесі навчальної та повсякденної комунікації.

Є думка, що представники різних країн, уступаючи в комунікацію, негативно налаштовані один щодо одного [2]. Однак, на нашу думку, у представників різних лінгвокультур протягом комунікативного акту виникає не апріорі негативне відношення, а психологічний дискомфорт через недостатнє володіння мовою, що ускладнює оволодіння комунікативною компетенцією.

Труднощі під час комунікативних актів можуть виникнути через те, що люди сприймають мову співрозмовників крізь призму своєї культури та їм важко зрозуміти, як до однієї й тієї ж самої ситуації ставляться представники іншої культури [5].

М. Рингл та Б. Брюс запропонували класифікацію невдач, котрі виникають у процесі комунікативних актів на 2 рівнях:

1) невдачі під час сприйняття інформації, коли той, хто отримує інформацію (той, хто слухає) помилково тлумачить окреме слово, що не заважає розумінню комунікативної ситуації;

2) невдачі на рівні моделі, коли отримувач інформації (той, хто слухає) не може додати інформацію до своєї системи уявлень [8].

Причиною виникнення комунікативних невдач у міжкультурній комунікації можуть слугувати перешкоди:

- з боку оточення (шум, погана видимість);
- з боку учасників комунікації (фізіологічні, мовні, поведінкові, психологічні та культурологічні) [9].

Зупинимось детальніше на організації навчального процесу для вивчення мови в ОДАБА.

У зв'язку з тим, що, згідно із правилами прийому до вузів України, іноземці мають право вступати на підготовче відділення протягом року, в ОДАБА групи формуються в міру в'їзду іноземців у країну, тобто випадковим чином. У такій ситуації відсутня можливість диференціації груп за культурною ознакою й за належністю до країни походження чи за ступенем загальної підготовки студентів.

Навчання в ОДАБА відбувається в таких групах: монолінгвокультурних (наприклад, турки), дулінгвокультурних (наприклад, турки й марокканці) та полілінгвокультурних (котрі складаються з представників більш, ніж двох культур – турки, марокканці, китайці, туркмени, іракці та інші).

У межах групи, свого боку, відбувається самоорганізація студентів на підгрупи. На початковому етапі навчання, коли студенти ще не достатньо знайомі між собою, підгрупи утворюються за гендерною ознакою, за країною походження та за мовною ознакою. Упродовж вивчення нової мови відбувається перегрупування складу підгруп за психологічними критеріями сумісності та особистісними особливостями.

Під час навчання іноземців завжди є взаємодія мінімум двох культур, оскільки викладачі є представниками приймаючої (в нашому випадку – української) культури. Як відомо, культура є системою цінностей, норм поведінки, звичаїв, традицій, вірувань, котрі притаманні представникам певних народів, що визначає їх поведінку під час спілкування [10]. У процесі міжкультурної комунікації відбувається обмін інформацією між носіями різних культур, тому особливо важливо враховувати культурні особливості учасників комунікації.

Під час виконання навчальних завдань у полілінгвокультурних групах студентам бажано враховувати не тільки культуру країни, мову якої вони вивчають, але й культуру своїх одногрупників. У результаті багатолітніх спостережень було помічено, що найбільш цікавими для студентів є дулінгвокультурні групи та полілінгвокультурні групи, оскільки студенти цікавляться іншими культурами.

Ми дійшли висновку, що у дулінгвокультурній групі через деякий час після початку навчання (від тижня до місяця, залежно від ситуації) під час виконання аудиторних завдань марокканці змогли підказувати опановану лексику турецьким студентам, використовуючи турецькі слова, що викликало позитивні емоції та підтримувало позитивний

настрій групи. Важливим є те, що викладач проявляє інтерес до рідної мови студентів і може сказати кілька слів на їхній рідній мові, це викликає позитивну реакцію та впливає на встановлення доброго контакту між членами групи – викладачем та особами, які навчаються.

Однак для організації навчального процесу виявляється доцільним поділ студентів на групи за мовним принципом (рідна мова чи мова-посередник), наявність полілінгвокультурного середовища може суттєво ускладнити сприйняття нової мови всіма учасниками групи та уповільнити процес навчання. Прикладом є ситуація, в якій викладач перекладає слова і фрази на одну з рідних мов студентів групи, водночас інша частина студентів групи не відразу розуміє, на яку мову перекладає викладач та думає, що це нова лексика мови, котру вони вивчають. Необхідність одночасного пояснення лексичних одиниць нової мови студентам, які мають різні рівні мови, уповільнює роботу групи загалом.

Швидкість та успіх навчання багато в чому залежить від можливості викладача пояснювати рідною для студентів мовою або мовою, яку знають студенти, крім своєї рідної мови.

Знання студентами будь-якої мови (крім рідної) прискорює процес вивчення ними ще однієї мови. Наприклад, у дволінгвокультурній групі (котра складається з 10 громадян Туреччини і 3 громадян Марокко) виявилось, що декілька турок та марокканці знали арабську мову, а англійської мови турки не знали, тому в цій групі арабська слугувала посередником між студентами, але викладач не знав, про що вони розмовляли. Вивчення мови відбувалось легше, тому що студенти мали можливість допомагати один одному й пояснювати матеріал на більш зрозумілій їм мові.

Засвоєння мови відбувається більш ефективно в тих групах, де не тільки студенти володіють мовою-посередником, котра використовується як опорна, але й викладач знає декілька мов та орієнтується в системі рідної мови іноземців. За цих умов викладач може більш якісно донести нову мовну інформацію, хоча використання у процесі навчання інших мов має бути виправданим.

Схарактеризуємо деякі невдалі комунікативні акти (ситуації), учасниками яких були студенти-іноземці під час їх перебування та навчання в Україні.

Для визначення труднощів, що заважають ефективній комунікації, було проведено опитування студентів ОДАБА, котрі належать до різних лінгвокультур, у формі особистих бесід, а також використовуючи інтернет-чати в месенджерах. Метою опитування було розглянути різноманітні комунікативні ситуації, в яких недостатньо проявлялась мовна компетентність студентів, що призводило до негативного результату спілкування. Унаслідок аналізу були виявлені причини труднощів:

1) відмінність соціокультурних традицій (відмінність культурних кодів на рівні встановлення контакту);

2) неправильне декодування лексики.

1) Соціокультурні традиції:

– Марокканець, 3 курс, про ситуацію, котра сталась із ним під час першого року навчання:

«Коли я заходив у крамницю, я вітався з людьми, але мені не відповідали. Спочатку я вважав, що люди не відповідають, адже я іноземець. А потім мені повідомили, що, заходячи у крамницю, тут не заведено вітатись зі всіма людьми, які знаходяться у крамниці, а тільки під час безпосереднього спілкування із продавцем. Тоді я зрозумів, що даремно ображався».

– Марокканець, який навчався на підготовчому відділенні в ОДАБА, на питання «Чому ви не вітаєтесь із викладачами, які щодня проходять повз вас по коридорі?», відповів наступне: «Ми не вітаємося з іншими викладачами, тому що не вважаємо, що це важливо. Важливим є лише той викладач, який нас навчає».

Було помічено, що студенти також не вважають необхідним вітатись із викладачами, які їх раніше навчали.

– Студент з Туркменістану постійно запитував викладача про його здоров'я, чим викликав незадоволення. Виявилось, що в тому місці, звідки він родом, питання про здоров'я є знаком ввічливості для початку комунікації.

– Студент-китаєць хотів подякувати другу (представнику приймаючої культури) за допомогу, запросив його в кафе пообідати, однак отримав відмову. Коли подібна ситуація виникла в цього студента з викладачем, тоді йому було пояснено, що в українській культурі не прийнято висловлювати свою вдячність таким чином. Це непорозуміння сталось через те, що в Китаї є традиція, згідно з якою прийнято: якщо людина допомогла іншій, їй необхідно подарувати подарунок чи запросити її в кафе на обід чи вечерю – «нагодувати», таким чином, висловлюючи свою вдячність за допомогу.

– Для подолання комунікативного бар'єру та розвинення навичок спілкування іноземною мовою студентам підготовчого відділення було дано завдання зняти відеоролик про купівлю продуктів, вступаючи в діалог із продавцем. У разі, коли студенти дотримувались інструктажу викладача та враховували місцеві культурні особливості, комунікативний акт був успішним, завдання було виконане. Однак із таким видом роботи одна підгрупа студентів не впоралась, оскільки діяла згідно зі своїми культурними традиціями (щодо цього більш докладно див. [11]).

Отже, розбіжність соціокультурних традицій мовця та слухача відбувається неправильне тлумачення дій чи слів, що може спричинити комунікативну невдачу.

2) Неправильне декодування (розпізнавання) лексики:

– Марокканка, яка навчалась на підготовчому відділенні, часто вживала на заняттях слово “blyati” (марокканська арабська), а у швидкому темпі це слово звучало як російське слово, котре відноситься до ненормативної лексики. Однак було відомо, що студентка релігійна й не може вживати ненормативну лексику, тим більше в навчальному закладі, тому викладач поцікавився, що означає це слово. Виявилось, що на марокканській арабській воно означає «почекай». Під час подальшого зіставлення лексичних одиниць виявилось, що є ще декілька слів марокканської арабської мови, які фонетично схожі (омофони) зі словами ненормативної лексики української та російської мови. Було пояснено, що для того, щоб оминати комунікативні невдачі під час використанні омофонів у публічних місцях, їх не варто вживати у процесі комунікації в Україні.

– Викладачу також необхідно враховувати слова, котрі є омофонами в рідних мовах студентів. Так, наприклад, українське слово «зуб» є фонетичним аналогом у марокканській арабській мові й відноситься до ненормативної лексики. Сленгове слово «типу», яке часто вживається молоддю, а також слово «тюрма» (фонетично близьке до «тюньма») в китайській мові є ненормативними.

– У студента-китайця була ситуація, коли він хотів купити каву зі згущеним молоком, але у зв'язку з тим, що в російській мові не пишуть літеру «ё», а замість неї пишеться літера «е», він вимовив слово з меню неправмльно. Він вимовив літеру «е» замість «ё» та не туди поставив наголос, тому його не зрозумів продавець, і тільки завдяки мові жестів він зміг купити собі те, що хотів.

– Марокканський студент, який навчався на підготовчому відділенні тиждень, письмово поставив питання викладачу французькою мовою, вживши слово “maîtresse” (“maîtresse” (фр.) – 1) вчителька молодшої школи, 2) коханка). Використавши перекладач на мобільному телефоні, студент зазнав комунікативної невдачі, бо техніка вибрала другий варіант перекладу. Низький рівень володіння мовою-посередником призвів студента до неправильного вживання лексики під час написання питання на французькій мові (“professeur” (фр.) – викладач вищого навчального закладу), що спричинило неправильний переклад.

Під час неправильного декодування (під час неправильного розпізнавання) лексики відбувається переключення передачі інформації від мовця до слухача, що призводить до невдач комунікативних актів.

Висновки і пропозиції. Монолінгвокультурні групи є найбільш оптимальним варіантом орга-

нізації навчання мові, оскільки за такої організації навчання послугуються тільки однією мовою-посередником. Відповідно, під час навчальної комунікації відбувається мінімум непорозумінь, це дозволяє опановувати мову без перешкод. У полілінгвокультурних групах навчання відбувається більш різноманітно через наявність декількох культур, однак, і більш напружено, іноді може призвести до уповільнення процесу навчання й непорозумінь у процесі сприймання інформації.

Ефективна комунікація іноземною мовою можлива за умови, коли іноземні студенти дотримуються правил поведінки і спілкування із представниками місцевої культури.

Є доцільним забезпечувати вивчення тонкощів і нюансів мов для того, щоб уживання омофонів не викликало непорозумінь і не було неправильно витлумачено як слухачем, так і мовцем.

Комунікативні невдачі виникають через міжкультурні відмінності й незнання студентами особливостей приймаючої культури, мови і традицій. Запобігання невдач можливе під час виявлення причин їх виникнення. Для здійснення успішної комунікації необхідно вчити студентів не тільки мові, але також і культурі та традиціям країни навчання.

У подальших дослідженнях плануємо зосередитись на пошуку варіантів розробки навчальних завдань із метою формування у студентів умінь використовувати мову в ситуаціях природного спілкування.

Список використаної літератури:

1. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация: учебное пособие. Москва : Слово/Slovo, 2000. 146 с.
2. Винокурова Н.В. Особенности межкультурной коммуникации в ходе обучения иностранным языкам. *Труды БГТУ. История, философия, филология*. 2014. № 5. С. 189–191.
3. Qin X. Teaching Foreign Languages by Exploring Intercultural Misunderstanding. *Intercultural Communication Studies XXIII*. 2014. № 3. P. 66–82.
4. Rokhayati T. Intercultural aspects in language education. *Prominent Journal*. 2018. Volume 1. № 1. P. 37–50.
5. Бакіров В.С., Ушакова Н.І., Хижняк Л.М. Міжкультурна комунікація в університеті: історичний досвід і виклики сучасності. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*. 2017. Випуск 39. С. 286–293.
6. Лебединский С.И., Гербик Л.Ф. Методика преподавания русского языка как иностранного : учебное пособие. Минск. 2011. 309 с.
7. Айсылу Г. Гилемшина. Дифференцированный подход при обучении иностранных учащихся

- русскому языку (на примере группы студентов из арабских стран). *Образование и саморазвитие*. Казань. 2018. Том 13. № 4. С. 53–61.
8. Рингл М., Брюс Б. Опыт прагмалингвистического анализа коммуникативной неудачи в коммуникативном акте-диалоге в Интернет. *Актуальные проблемы современного научного знания: материалы III конф.* Пятигорск : Изд-во ПГЛУ, 2010. С. 359–366.
9. Фрик Т.Б. Основы теории межкультурной коммуникации: учебное пособие. Томск : Изд-во Томского политехнического университета, 2013. 100 с.
10. Гузикова М.О., Фофанова П.Ю. Основы теории межкультурной коммуникации : учебное пособие. Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2015. 124 с.
11. Dragomyretska O. Using Video Blogs as an Extracurricular Activity for International Students at the Initial Phase of Foreign Language Learning. *PEOPLE: International Journal of Social Sciences*. 2018. № 4(2). P. 752–760. URL: <https://grdspublishing.org/index.php/people/article/view/1509>

Dragomyretska O. The use of another culture factor in developing sociocultural and communication competences of foreign students

The article deals with the study of the influence of the polylingual cultural environment on the educational process of foreign students of construction specialties at Odesa State Academy of Civil Engineering and Architecture (OSACEA). There has been justified the need to take into account the peculiarities of intercultural communication while teaching foreign students sociocultural and communicative competencies on the example of study groups consisting of representatives from Morocco, Turkey, Turkmenistan and China.

The use of another culture factor that plays an important role in providing educational and everyday communication has been analyzed. It has been noted that the composition of groups influences the quality of their perception of new educational material. It has been revealed that for the organization of the educational process it is reasonable to divide students into groups according to the language principle. In the multilingual and cultural environment, the perception of a new language by all group members is significantly complicated and the learning process slows down. In the groups where not only students have an intermediary language used as a reference, but also the teacher knows both several languages and the system of the native language of foreigners, the language acquisition is more effective. There have been determined successful and unsuccessful communicative acts of students during their stay and studies in Ukraine. The article presents different life situations that students got involved in due to their insufficient knowledge of the language of the country of study and the lack of knowledge of local sociocultural features. The causes of difficulties that hindered effective communication and led to a negative result of communication have been analyzed.

There have been proposed recommendations for the organization of the educational process in multilingual and cultural environment in order to reduce the risk of unpleasant situations, misunderstandings and to optimize communication.

Key words: *intercultural communication, unsuccessful communicative acts (communicative failures), foreign students, polylingual cultural groups, organization of study process.*